Complexul Muzeal Bistriţa-Năsăud

REVISTA BISTRIȚEI

XXI/2

ISTORIE

accent

Demonstraţia de la 23 August – de la manifestare politică la una de cult (1965-1989)

Manuela MARIN

Articolul nostru îşi propune să trateze modul în care un element din cadrul ansamblului propagandistic al regimului comunist român şi anume, manifestările organizate cu diferite prilejuri aniversare legate de istoria regimului comunist român sau de biografia lui Nicolae Ceauşescu, a fost folosit ca instrument pentru construirea cultului personalităţii acestuia.

În acest sens, ne-am propus să realizăm un studiu de caz asupra manifestaţiei organizate cu prilejul zilei de 23 august la Bucureşti în intervalul temporar 1965-1989[1]. Această opţiune a noastră este justificată pe de o parte, prin importanţa ataşată evenimentului în ansamblul legitimator al regimului comunist român, iar pe de altă parte, prin faptul că acesta nu a fost legat în mod direct de biografia „revoluţionară" a lui Nicolae Ceauşescu.

Analiza noastră va încerca să demonstreze caracterul procesual al transformării acestei demonstraţii într-o manifestare a cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu, ţinând cont de următoarele elemente: localizarea spaţială, crearea unei zone ceremoniale centrale (tribune oficiale cu ornamente festive specifice), ordinea succesiunii manifestanţilor, materialul propagandistic folosit de aceştia (pancarte, grafice, portrete, steaguri, lozinci etc.).

Considerăm necesare câteva observaţii generale legate de semnificaţia generală atribuită manifestaţiilor în cadrul spaţiului politic şi simbolic de factură comunistă. Având în vedere precizările lui Malte Rolf privind politicile spaţiale din anii 1930 ale statului sovietic, subscriem opiniei acestui autor potrivit căreia manifestaţiile de masă au contribuit la crearea unui *nou centru politic ca spaţiu şi noţiune*. În cazul sovietic, această alocare spaţială s-a făcut fie prin reconfigurare arhitecturală a peisajului urbanistic care a vizat crearea unui nou centru ca simbol al noii puteri politice, fie printr-o renovare temporară a spaţiului ceremonial existent prin folosirea unor elemente decorative specifice. În acest ultim caz, utilizarea unor ornamente festive a avut ca scop crearea unui spaţiu fizic saturat cu noile simboluri ale puterii comuniste (steaguri, steme, portrete ale conducătorilor) menit să asigure participanţilor la diferitele manifestaţii traversarea cotidianului înspre un spaţiu ceremonial autentic, şi de aceea, excepţional. Acest cadru festiv încorpora întregul traseu al manifestaţiei, de obicei, un bulevard larg, la care se putea ajunge uşor din mai multe direcţii, de obicei dinspre zone periferice ale oraşelor, şi care permitea, intrarea sincronică a coloanelor de manifestanţi în piaţa, şi defilarea lor prin faţa tribunei oficiale, unde erau plasaţi conducătorii de partid şi de stat. Tribuna oficială constituia o materializare a centrului politic ca spaţiu şi noţiune: ca *spaţiu* datorită faptul că reprezenta punctul central al spaţiului aranjamentelor ceremoniale şi în consecinţă al manifestaţiei, respectiv ca *noţiune* simbolizând, prin prezenţa conducătorilor, aşezaţi deasupra manifestanţilor şi la o distanţă considerabilă de aceştia, ideea de putere oficială omniprezentă, omniscientă şi omnipotentă, care făcea lucrurile, masele să se mişte, atât pe rutele de marş, cât şi pe drumul construcţiei noii societăţi, fără a se mişca sau a se transforma ei înşişi. În consecinţă, ocuparea acestui centru spaţial politic de către lideri era o modalitate simbolică de confirmare sau de întărire a legitimităţii pretenţiei lor de a fi sursa autorităţii politice, dar şi a schimbării pe plan intern.[2]

---

[1] Singurul an în care nu a fost organizată de către autorităţile române o demonstraţie cu prilejul zilei de 23 august a fost 1983.

[2] Malte Rolf, „Working Towards the Centre: Leader Cults and Spatial Politics in Pre-war Stalinism" în Balázs Apor (editor), *The Leader Cult in Communist Dictatorships. Stalin and the Eastern Bloc*, Palgrave MacMillan, 2004, pp.141-152.

Revista Bistriţei, XXI/2, 2007, pp. 199-207

Pe lângă un scop oficial declarat, manifestările de masă din spaţiul sovietic vizau crearea imaginii utopice a unei societăţi organizate, unite, care exteriorizând un sentiment copleşitor de bucurie şi fericire, mărşăluia ordonat, sub conducerea partidului, spre materializarea idealului generos al comunismului.[3]

Demonstraţia de la 23 August din Bucureşti era doar un element din ansamblul manifestărilor pregătite pentru sărbătorirea zilei naţionale a României, care includeau printre altele organizarea unor *„manifestări cultural –artistice"*, o adunare festivă la Bucureşti cu participarea conducătorilor de partid şi de stat, depuneri de coroane la monumentele şi mormintele eroilor români şi sovietici, demonstraţii în diferite oraşe sau reşedinţe administrativ-teritoriale din ţară, o recepţie oferită de Consiliul de Miniştrii sau acţiuni festive organizate de ambasadele române dedicate aceluiaşi eveniment[4].

Desfăşurarea manifestărilor dedicate zilei naţionale a României, inclusiv detaliile organizatorice (expunere de portrete, scandarea lozincilor, purtarea steagurilor etc.) se făcea după un plan ceremonial standardizat, stabilit de la centru (de către Secţia de Agitaţie şi Propagandă) şi aprobat în cadrul Secretariatului CC al PCR[5].

Locul de derulare al acţiunilor de masă consacrate sărbătorii naţionale în Bucureşti era Piaţa Aviatorilor. În a doua jumătate a anilor 1980, Piaţa Aviatorilor va fi înlocuită cu Stadionul „23 August", iar 1989 cu Muzeul Naţional de Istorie ca loc de desfăşurare a festivităţilor de masă consacrate zilei naţionale. În opinia noastră, această modificare a fost rezultatul alterării radicale a caracterului acestei sărbători: ea a fost pur şi simplu anexată, devenind astfel una din multele festivităţi omagiale consacrate lui Nicolae Ceauşescu. Deşi nu au fost eliminate complet elementele tradiţionale ale marcării zilei de 23 August (parada militară şi defilarea oamenilor muncii), ponderea lor a fost redusă în favoarea spectacolelor omagial-festive dedicate cuplului prezidenţial român, dar şi datorită condiţiilor obiective, fizice de desfăşurare (stadion). Evident, opţiunea introducerii unui astfel de segment în derularea manifestaţiei dedicate zilei naţionale a României necesita şi un public de masă care să asiste la acesta, astfel că tribunele stadionului erau împlute de mii de oameni, în calitate şi de spectatori, nu doar de executanţi ai programului artistic. În 1989 era prima dată când se alegea o locaţie imobiliară din interiorul oraşului Bucureşti, dar care permitea executarea nestânjenită a paradei şi a defilării organizate cu această ocazie.

În cazul Pieţei Aviatorilor, erau amplasate, în fiecare an, o tribună centrală (A), două tribune laterale (B-C), iar vis-a-vis alte două tribune (D-E)[6]. De obicei, la tribuna centrală lua loc conducerea centrală superioară din aparatul de partid şi de stat, la tribunele B şi C alţi reprezentanţi ai instituţiilor centrale de partid şi de stat, membrii de partid cu stagiu în ilegalitate, cadre militare, personalităţi ale vieţii culturale, religioase, delegaţii străine, membri ai corpului diplomatic, ziarişti români şi străini, pentru ca la tribunele rămase să fie repartizaţi din nou membrii din conducerea centrală şi locală (Bucureşti) de partid şi de stat, reprezentanţi ai presei române şi ai oamenilor muncii din marile unităţi bucureştene.[7] Prin faţa acestor tribune treceau coloanele de manifestanţi, care se formau de la Piaţa Romană, înaintau spre Bulevardul Aviatorilor, unde erau postate şi alte grupuri, intrau în Piaţa Aviatorilor dinspre Monumentul Aviatorilor şi înaintau spre direcţia Cartierului Aviaţiei[8].

Cu prilejul manifestaţilor organizate pe Stadionul „23 August" şi în faţa Muzeului Naţional de Istorie, era amplasată doar o singură tribună oficială care găzduia membrii conducerii superioare de partid şi de stat, inclusiv cuplul prezidenţial român, membrii de partid cu stagiu în ilegalitate, militari, oaspeţi străini, ziarişti, membrii ai corpului diplomatic etc.

Evoluţia ornamentele festive ale tribunelor amplasate în Piaţa Aviatorilor, Stadionul „23 August", respectiv Muzeul Naţional de Istorie, a pus în evidenţă transformarea treptată a acestei demonstraţii într-o manifestare omagiale dedicată lui Nicolae Ceauşescu.

---

[3] Karen Petrone, *Life has Become More Joyous, Comrades. Celebrations in Time of Stalin*, Indiana University Press, 2000, pp.24-25.

[4] Arhivele Naţionale Istorice Centrale, *fond CC al PCR – Cancelarie*, dosar 120 /1967, filele 45-46 sau dosar 126/168, filele 153-155.

[5] *Ibidem*, dosar 102/1966, filele 2, 37, 161-171; dosar 85 /1971, filele 2, 3, 33-45.

[6] *Ibidem*, dosar 102/1966, fila 171.

[7] *Ibidem*, dosar 132/1968, filele 65-67.

[8] Mihai Ştirbu, „La 23 August", *Jurnalul Naţional*, ediţia on-line, 8 mai 2006, http://old.jurnalul.ro/articol.php?id=51960, accesat 15 septembrie 2007.

Aşa cum era firesc, toată atenţia organizatorilor, dar şi a oamenilor muncii era îndreptată spre tribuna centrală, de unde asistau la manifestaţie membrii şi membrii supleanţi ai Comitetului Executiv (mai departe, CEx) şi ai Secretariatului, membrii Consiliului de Stat şi ai guvernului, şefii secţiilor Comitetului Central al Partidului Comunist Român (în continuare, CC al PCR) etc. Această tribună era, în consecinţă, şi cea mai bogat pavoazată.

Între 1965-1974, tribuna centrală decorată cu steaguri roşii şi tricolore, era dominată de o mare stemă a Republicii Socialiste România, încadrată de datele festive 23 august 1944, respectiv 23 august din anul în care avea loc manifestaţia. Începând însă cu anul 1975 şi până în 1989, cu unele excepţii (de exemplu, anul 1985), locul stemei de pe tribuna oficială centrală va fi luat de un mare tabloul cu portretul lui Nicolae Ceauşescu, de obicei, încadrat de stemele şi steagurile partidului şi ale ţării. Pe frontonul tribunei apăreau întotdeauna lozinci dedicate zilei de 23 August, PCR (*Trăiască PCR, conducătorul încercat al poporului, inspiratorul şi organizatorul victoriilor noastre!*[9]) şi doar în mod excepţional PCR şi liderului comunist român (*Trăiască PCR în frunte cu secretarul său general – tovarăşul Nicolae Ceauşescu!*[10], *Trăiască PCR, în frunte cu secretarul său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu!*, *Trăiască unitatea de nezdruncinat a întregului nostru popor în jurul PCR, al secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu!*[11]).

În schimb, tribunele celelalte (laterale sau din faţa tribunei centrale) sunt cele care vor fi treptat acoperite de materiale propagandistice - omagiale. Dacă iniţial pe tribunele laterale erau, de obicei, înscrise lozinci dedicate partidului (*Trăiască PCR, forţa politică conducătoare a societăţii noastre!*[12]) sau patriei (*Trăiască şi înflorească scumpa noastră patrie!*[13]), începând cu anul 1979 -1985 repertoriul lozincilor avea să se îmbogăţească treptat (între 1979-1981 era reluată lozinca *Trăiască PCR în frunte cu secretarul său general – tovarăşul Nicolae Ceauşescu!*, în 1982 - *Partidul –Ceauşescu - România*, 1984-*Partidul-Ceauşescu-Pace*).

O transformare radicală vor suferi însă tribunele din faţa celei în care găsea conducerea de partid şi de stat. În perioada 1965-1979, aceste tribune au fost decorate cu medalioane cu portretele lui Marx, Engels, Lenin, cu lozinci dedicate partidului, ţării, poporului român, păcii şi colaborării între popoare (de exemplu, *Trăiască pacea şi prietenia între popoare!*[14] *Trăiască lupta unită a popoarelor pentru pace şi colaborare, pentru o lume mai dreaptă şi mai bună*[15]), dar şi idealului internaţionalismului proletar (de exemplu, *Trăiască unitatea partidelor comuniste şi muncitoreşti, a tuturor forţelor democratice şi antiimperialiste în lupta pentru pace, democraţie şi independenţă naţională şi progres social!*[16]). Începând cu anul 1980, acest filon internaţionalist proletar va fi parţial nuanţat: vor dispărea portretele clasicilor marxist-leninişti, iar lozincile care făceau apel strict la unitatea proletară erau înlocuite, dar păstrându-se şi chiar înmulţindu-se cele care accentuau necesitatea unităţii de acţiune a tuturor popoarelor pentru apărarea şi consolidarea păcii mondiale, independenţei şi suveranităţii naţionale, pentru asigurarea triumfului socialismului în lume. O parte din noile lozinci subliniau implicarea României şi implicit cea a lui Nicolae Ceauşescu în acest efort de pacificare totală a întregii lumi.

Această schimbare este explicabilă prin prisma faptului că perioada anilor 1980 a fost marcată de o serie de acţiuni şi luări de poziţie a lui Nicolae Ceauşescu faţă de problema asigurării păcii în Europa şi în întreaga lume, care marca definitiv confiscarea ideii apărării păcii în vederea construirea imaginii sale cultice de *erou / arhitect al păcii mondiale*, însă de pe poziţii clar marxist-leniniste.

În cazul Stadionului „23 August", tribuna paralelă (a II-a) cu cea oficială era locul unde cei mobilizaţi pentru realizarea spectacolelor omagiale făceau vizibile numele lui Ceauşescu, diferite lozinci (ca de exemplu,

---

[9] „Sărbătoarea măreţei noastre zile naţionale 23 August", *Scânteia*, an XLII, nr. 9249, 25 august 1972, p.1.

[10] „De la un capăt la altul al ţării, în coloanele entuziaste ale lui 23 August. Satisfacţia marilor împliniri, voinţa unanimă de a înfăptui neabătut programul partidului de dezvoltare multilaterală a patriei socialiste", *Scânteia*, an XLIII, nr. 9610, 25 august 1973, p.3; „Ţara întreagă a sărbătorit a XXX-a aniversare a eliberării", *Scânteia*, an XLIV, nr. 9954, 23 august 1974, p.1; „Marea demonstraţie din Piaţa Aviatorilor", *Scânteia*, an LII, nr. 12442, 25 august 1982, p.1.

[11] „Marea adunare populară festivă şi spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August >", *Scânteia*, an LVI, nr. 13685, 22 august 1986, p.1,2.

[12] „Marea demonstraţie din Piaţa Aviatorilor", *Scânteia*, an XLVII, nr. 10890, 25 august 1974, p.1.

[13] „Marea demonstraţie a oamenilor muncii din Capitală", *Scânteia*, an XLVIII, nr. 11200, 25 august 1978, p.1.

[14] „Parada militară şi demonstraţia oamenilor muncii din capitală", *Scânteia*, an XL, nr. 8526, 25 august 1970, p.1.

[15] „Vibrantă expresei a patriotismului revoluţionar, a hotărârii de a înfăptui programul partidului, de a face totul pentru înflorirea României socialiste", *Scânteia*, an XLV, nr. 10267, 24 august 1975, p.1; „Marea demonstraţie a oamenilor muncii din Capitală", *Scânteia*, an XLVIII, nr. 11200, 25 august 1978, p.1.

[16] „Sărbătoarea măreţei noastre zile naţionale 23 August", *Scânteia*, an XLII, nr. 9249, 25 august 1972, p.1.

România-Ceauşescu-Viitorul!) sau portretul lui Nicolae Ceauşescu în diferite ipostaze[17]. Condiţiile diferite oferite de acest tip de construcţie permiteau instalarea unor mari pancarte cu lozinci, care aveau ca subiect principal pe Nicolae Ceauşescu şi implicarea sa în diferite sectoare ale vieţii politice interne şi externe româneşti. De exemplu, în 1986, tribunele stadionului erau împodobite cu următoarele lozinci: *Stima noastră şi mândria, Ceauşescu-România!, Ceauşescu-eroism, România – comunism!, Ceauşescu - România – Pace!*[18].

Problema pavoazării şi legat de acesta, cea a afişării portretelor conducătorilor de partid şi de stat în cadrul clădirilor şi cu prilejul manifestărilor de masă, a făcut obiectul primelor reglementări ale conducerii lui Nicolae Ceauşescu. Convenite prin hotărârea Biroului Politic din aprilie 1965[19] şi expuse în cadrul plenarei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 14-15 aprilie 1965 de către Leonte Răutu, noile reglementări privind pavoazarea sediilor de partid şi a altor instituţii obşteşti, culturale şi de stat prevedeau scoaterea portretelor clasicilor marxist-leninişti şi conducătorilor de partid din birourile prim-secretarilor, preşedinţilor sfaturilor populare, în general din birourile de lucru ale activiştilor de partid şi de stat. Portretele membrilor Biroului Politic (ulterior Prezidiului Permanent) urmau să fie aşezate în cadrul sălilor de festivităţi ale diferitelor instituţii din cadrul sistemului de partid, de stat sau de învăţământ, într-o ordine prestabilită începând cu primul secretar (ulterior secretarul general), preşedintele Consiliului de Stat, preşedintele Consiliului de Miniştrii, ceilalţi membrii ai Biroului Politic (sau mai târziu, Prezidiului Permanent) în ordine alfabetică. Acestor portrete trebuiau să li se adauge şi cele ale clasicilor marxist-leninişti, precum şi cel al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. În cadrul aceleiaşi plenare, Leonte Răutu sublinia faptul că în cadrul Biroului Politic s-a decis ca sa nu se expună portretele individuale ale unuia sau altuia din membrii conducerii superioare de partid, concluzionând astfel semnificaţia acestor măsuri adoptate: *„Considerăm că în modul acesta noi fixăm atribuţiile pe care le au tovarăşii din conducerea partidului şi subliniem, în acelaşi timp, principiul muncii colective de care se călăuzeşte partidul nostru şi căreia Biroul Politic îi acordă o importanţă excepţională.”*[20]

În cazurile manifestărilor sau demonstraţiilor urmau să fie folosite portretele membrilor plini ai CEx al CC al PCR, alături de însemnele oficiale ale partidului şi statului român[21].

Atât din observaţiile făcute de Leonte Răutu în plenara menţionată anterior, cât şi din mărturiile lui Paul Niculescu-Mizil[22], rezultă faptul că problema afişării portretelor tuturor membrilor Prezidiului Permanent (în continuare PP) sau a CEx era percepută a fi, în opinia noastră în mod incorect, ca o piedică sau restricţie legală pentru evitarea concentrării puterii în mâinile liderului partidului şi implicit, o garanţie a respectării prin reflectarea principiului conducerii colective. În loc să limiteze efectiv puterea secretarului general al partidului, membrii conducerii superioare au preferat reglementări formale, generoase prin conţinutul lor, dar incapabile să asigure respectarea şi punerea în aplicare a procesului decizional colectiv. Acestea au fost relativ repede eludate. În acest sens, Paul Niculescu-Mizil afirma că încă din 1967-1968, portretul lui Nicolae Ceauşescu a apărut pe biroul său, dar şi pe cele ale celorlalţi activişti din cadrul CC[23].

Totuşi, o decizie oficială în această problemă a fost adoptată abia în 1972, când, într-o şedinţă a CEx s-a operat unele modificări în ceea ce priveşte reglementările privind expunerea portretelor conducătorilor de partid. Astfel, decizia CEx viza obligativitatea afişării portretului şefului statului, respectiv al partidului român în toate birourile *„unde există autoritate”*, în şcoli sau în sălile de clasă. De asemenea, prin acelaşi act decizional, se anula obligativitatea expunerii portretelor tuturor membrilor PP în anumite săli, menţionându-se că dacă, din motive de estetica spaţiului, acest lucru nu era posibil, să se afişeze, în mod obligatoriu, portretul şefului statului şi partidului. Portretele clasicilor marxist-leninişti urmau să fie expuse doar în cadrul instituţiilor de partid sau cu ocazia unor manifestări *„internaţionale.....cu caracter revoluţionar”*. Aceste propuneri au fost formulate de către Cornel Burtică, susţinut de Miu Dobrescu, Petre Blajovici şi chiar de către Nicolae Ceauşescu, singurul care a formulat unele reţineri legate de necesitatea păstrării unei anumite *„decenţe"* în aplicarea noilor hotărâri a fost Janos Fazekaş[24].

---

[17] „Vibrantă expresei a patriotismului revoluţionar, a hotărârii de a înfăptui programul partidului, de a face totul pentru înflorirea României socialiste”, *Scânteia*, an XLV, nr. 10267, 24 august 1975, p.1

[18] „Marea adunare populară festivă şi spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August>”, *Scânteia*, an LVI, nr. 13685, 22 august 1986, p.1,2.

[19] Arhivele Naţionale Istorice Centrale, *fond CC al PCR – Cancelarie*, dosar 103/1965, filele 2- 3.

[20] *Ibidem*, dosar 54/ 1965, filele 54-55.

[21] *Ibidem*, dosar 103/1965, filele 2-3.

[22] A se vedea în acest sens, Paul Niculescu-Mizil, *De la Comintern la comunism naţional. Despre Consfătuirea partidelor comuniste şi muncitoreşti, Moscova, 1969*, Editura Evenimentul Românesc, Bucureşti, 2001, pp.436-437.

[23] *Idem*, „Conducerea PCR şi noua orientare ideologică” în *Sfârşitul perioadei liberale a regimului Ceauşescu: minirevoluţia culturală din 1971*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2005, p.50.

Evoluţia expunerii portretelor conducătorilor de partid în timpul manifestaţiei dedicate zilei de 23 august demonstrează în mod clar eşecul ideii că adoptarea unei astfel de decizii ar împiedica concentrarea excesivă a puterii în mâinile liderului partidului şi statului sau că perpetuarea ei ar reflecta funcţionarea procesului decizional colectiv. Reglementarea privind folosirea portretele membrilor CEx (ulterior, Comitetul Politic Executiv) al C.C. al P.C.R. în timpul demonstraţiei consacrate zilei de 23 August a rămas în vigoare şi a fost consecvent aplicată până la începutul anilor 1980 (mai exact 1982), când puterea lui Nicolae Ceauşescu era evident la apogeu ei. După 1980 s-a renunţat definitiv şi la expunerea portretelor lui Marx, Engels, Lenin. După aceste date, singurele portrete care mai erau afişate în timpul demonstraţiilor prilejuite de ziua naţională a României erau cele aparţinând cuplului prezidenţial.

Importante din punct de vedere al evidenţierii dinamicii evoluţiei cultului personalităţii erau şi celelalte detalii organizatorice, cum ar fi scandarea lozincilor, semnificaţia ordinii defilării sau conţinutul materialelor propagandei vizuale.

Primele lozinci scandate şi care includeau numele lui Nicolae Ceauşescu au apărut cu ocazia sărbătoririi zilei de 23 August 1968. Plasată la foarte scurt timp după discursul liderului comunist român, prin care condamna intervenţia trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia, această demonstraţie s-a concentrat asupra evidenţierii unităţii indestructibile a poporului în jurul conducerii PCR şi a lui Nicolae Ceauşescu. Comparând repertoriul aprobat de Secretariatul CC al PCR pentru manifestaţia din acel an[25] cu descrierea desfăşurării ei din ziarul *„Scânteia"*[26], se observă faptul că lozincile care evocau numele liderului partidului şi statului român nu se regăsea în această planificare iniţială. În opinia noastră, această situaţie poate fi explicată ca fiind rezultatul unei intervenţii de ultim moment, adaptată condiţiilor politice existente din partea autorităţilor, dar şi a unei manifestări spontane din partea populaţiei Capitalei.

Acest filon tematic al evidenţierii unităţii poporului *„în jurul partidului, al Comitetului său Central, în jurul secretarului general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu"*[27] va constitui elementul comun al demonstraţiilor similare care vor urma şi, în acelaşi timp, *baza iniţială pe care se va construi şi sprijini* cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu.

Deşi încă din 1969, liderul comunist român devenea *„conducătorul iubit"*[28], până în 1972, repertoriul lozincilor scandate sau afişate pe pancartele purtate de demonstranţi punea în evidenţă poziţia sa de *primus inter pares* ca o reflectare firească a funcţiilor supreme deţinute de acesta în cadrul ierarhie de partid şi de stat, dar mai ales sprijinul, angajamentului popular pentru linia de politică internă şi externă adoptată şi personificată de acesta (de exemplu, *Ceauşescu şi poporul!*, *Comitet Central iubit, în jurul tău facem zid!*, *Ceauşescu, fiu ales de popor şi de Congres!*[29]). Începând cu anul 1972, dispar însă orice referiri la vreun organism de partid (inclusiv cele referitoare la CC), PCR devenind singura entitate instituţională invocată individual sau în legătură cu Nicolae Ceauşescu (de exemplu, *PCR- Ceauşescu!*, *Ceauşescu-PCR!*). În paralel, se poate observa o înmulţire şi o diversificare tematică a repertoriului lozincilor dedicate lui Nicolae Ceauşescu, care sugerează implicarea acestuia în toate domenii politicii interne şi externe româneşti, precum şi susţinerea de care el s-ar fi bucurat ca urmare a acestei acţiuni. Primelor lozinci scandate sau afişate pe pancarte au fost *Ceauşescu şi poporul! Ceauşescu-PCR* (1968-1972) li se vor adăuga altele *Ceauşescu – luptător, pentru a-l nostru-ntreg popor!*, *Ceauşescu-România, pacea şi prietenia!* (1973), *Ceauşescu –România!* (1977), *Ceauşescu - Pace!*, *Munca, pacea, omenia/Ceauşescu-România!* (1981), *Ceauşescu –eroism, România –comunism!*, *Stima*

---

[24] Arhivele Naţionale Istorice Centrale, *fond CC al PCR – Cancelarie*, dosar 29 /1972, filele 86-91.

[25] *Ibidem*, dosar 126/ 1968, filele 156-159.

[26] „O grandioasă manifestare a naţiunii noastre socialiste, a unităţii de granit în jurul partidului comunist", *Scânteia*, an XXXVIII, nr. 7804, 24 august 1968, pp.2-3.

[27] „Sub arcul de triumf al lui august, poporul şi-a sărbătorit biruinţele socialiste", *Scânteia*, an XXXIX, nr.8166, 25 august 1969, p.2.

[28] *Ibidem*, p.3.

[29] *Ibidem*; „O grandioasă manifestare a naţiunii noastre socialiste, a unităţii de granit în jurul partidului comunist", *Scânteia*, an XXXVIII, nr. 7804, 24 august 1968, pp.2-3.

noastră şi mândria, Ceauşescu-România! (1984), *România să înflorească/ Ceauşescu să trăiască!* (1985), *Ne mândrim cu tot ce face, Ceauşescu pentru pace!, Ceauşescu-erou al păcii!* (1989).

În mod similar, desfăşurarea defilării sublinia aceeaşi idee a unităţii populare în jurul conducerii de partid şi de stat, dar mai ales în jurul lui Nicolae Ceauşescu.

Întotdeauna, demonstraţia organizată cu prilejul zilei de 23 August a inclus şi un program, de fapt, o paradă realizată de trupele regulate ale armatei române. Începând chiar cu anul 1968, alături de acestea au defilat şi formaţiunile militare create în urma evenimentelor din august 1968 şi anume gărzile patriotice, iar ulterior detaşamentele de pregătire a tineretului pentru apărarea patriei. Introducerea acestei componente militare avea o valoare simbolică şi strategică, menită a exterioriza un model de disciplină şi unitate naţională[30], dar şi de a induce un sentiment de obedienţă faţă de o autoritate sau ierarhie superioară.

Începând cu anul 1975 şi până în 1989, cu unele excepţii (de exemplul anul 1984), locul armatei va fi luat în dispozitivul festiv al zilei de 23 August de către coloanele gărzilor patriotice şi cele ale detaşamentelor de pregătire a tineretului pentru apărarea patriei. În opinia noastră, această schimbare a fost determinată, în principal, de ponderea pe care *noua doctrină militară a războiului întregului popor*[31], elaborată de Nicolae Ceauşescu, a avut-o în cadrul strategiei defensive româneşti.

Făcându-se o paralelă între formaţiunile create şi folosite de către PCR în acţiunile sale din 23 August 1944 şi gărzile patriotice, acestea din urmă, formate din *„oameni ai muncii”*, dobândeau rolul de a participa la materializarea, şi în acelaşi timp, la apărarea noilor obiective propuse de către conducerea partidului şi de către Nicolae Ceauşescu, personal. Edificatoare în acest sens era mărturia unuia dintre participanţii la o astfel de demonstraţie, înregistrată de unul din reporterii cotidianului *„Scânteia”*: *„Defilarea noastră prin faţa tribunei trezeşte de fiecare dată emoţii fireşti. Suntem parte din realitatea fundamentală a ţării: cu acelaşi braţe de muncitor făurim socialismul pe pământul României, apărăm opera constructivă fără precedent a poporului”*[32]. Faptul că membrii gărzilor patriotice erau în acelaşi timp şi membrii de partid transformau aceste formaţiuni într-un model de realizare concretă a idealului unităţii dintre partid şi popor, respectiv dintre Nicolae Ceauşescu în calitatea sa de reprezentant al PCR şi popor.

Aceeaşi idee de unitate populară în jurul conducătorilor / conducătorului de partid era sugerată de defilarea gărzilor patriotice *„într-o perfectă aliniere”*, exteriorizând un model de ordine şi disciplină, *„de forţă şi unitate indestructibilă de gând şi acţiune a întregului popor în jurul partidului, a secretarul său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu”*[33], un model care trebuia internalizat, emulat şi de către ceilalţi participanţi la manifestaţie.

După defilarea formaţiunilor militare, urmau, de regulă, muncitorii, întotdeauna fruntaşi, din marile unităţi economice din Capitală şi din ţară. Introducerea muncitorilor în cadrul manifestărilor dedicate zilei naţionale a României comuniste poate fi explicată din mai multe perspective. În primul rând, muncitorii reprezentau baza socială a noului regim, astfel că includerea lor în formaţiuni care mărşăluiau ordonat simboliza participarea, dar în acelaşi timp, acceptarea de către aceştia a noii ordini politice, economice şi sociale[34]. În al doilea rând, prezenţa muncitorilor la demonstraţia de la 23 august era un fel de raport anual şi al realizărilor de producţie obţinute de unităţile pe care le reprezentau în perioada scursă de la precedenta manifestaţie de acest fel, dar în acelaşi timp şi un bilanţ retrospectiv al evoluţiei producţiei dintr-unul sau mai multe sectoare începând cu anul 1944 sau 1965. Aceste îndepliniri sau chiar depăşiri ale planului de producţie erau prezentate prin intermediul graficelor, a pancartelor purtate de către muncitori, uneori fiind incluse în acest segment al manifestaţiei şi machete în miniatură ale noilor produse în curs de realizare.

Acest moment al demonstraţiei de la 23 August a contribuit la construirea cultului personalităţii, mai exact a imaginii sale de *arhitect al României moderne*, tocmai prin sublinierea şi identificarea persoanei şi activităţii desfăşurată de Nicolae Ceauşescu ca sursă a marilor realizări obţinute după 1965. Apogeul acestei orientări l-a constituit festivităţile organizate cu prilejul zilei de 23 August 1985 care s-au desfăşurat sub genericul *„Epoca Ceauşescu-epocă de aur”*, prilej cu care pancartele, graficele purtate de muncitori au relevat dezvoltarea ţării în cei 20 de ani care se scurseseră de la alegerea lui Nicolae Ceauşescu în funcţia supremă de partid, respectiv de la Congresul al IX-lea[35].

---

[30] Karen Petrone, *op.cit.*, p.28.

[31] Pentru mai multe amănunte asupra acestui subiect a se vedea Ari Chaplin, „The <Popular War> Doctrine in Romanian Defense Policy”, *East European Quarterly*, XVII, no.3, September 1983, pp.267-278, Arhivele Naţionale Istorice Centrale, *fond Gabanyi*, dosar 81, filele 139-145..

[32] „Marea demonstraţie din Piaţa Aviatorilor”, *Scânteia*, an XLVII, nr. 10890, 25 august 1977, p.1.

[33] „Coloana infinită a patriotismului nostru”, *Scânteia*, an L, nr. 11822, 25 august 1980, p.2.

[34] Karen Petrone, *op.cit.*, p.29.

Prezentarea realizărilor perioadei de după 1965 era o parte nelipsită din cadrul spectacolelor omagiale organizate pe Stadionul „23 August”. De exemplu, în 1986, momentul desfăşurat sub genericul *„Epoca Nicolae Ceauşescu - epocă de mărețe împliniri”* a prilejuit succesiunea la tribuna a doua a unor imagini ale marilor *„ctitorii ale Epocii Nicolae Ceauşescu”* şi anume Transfăgărăşanul, Canalul Dunăre - Marea Neagră, metroul bucureştean, marile combinate siderurgice, chimice şi petrochimice etc.[36].

La defilarea prilejuită de sărbătorirea zilei naţionale participau, de asemenea, copiii (şoimi ai patriei sau pionieri) sau tineri de diferite profesii, care îşi desfăşurau activitatea pe şantierele tineretului, precum şi agricultori.

În opinia noastră, introducerea reprezentanţilor tinerei generaţii în acest ansamblu festiv era menită a sublinia susţinerea de care se bucura politica internă şi externă, elaborată şi pusă în aplicare de către conducerea PCR şi în special de către Nicolae Ceauşescu în rândurile acesteia. Relatările presei scrise din acea perioadă sugerau ideea că această susţinere se datora atenţiei deosebite pe care liderul comunist român o acorda asigurării celor mai bune condiţii pentru creşterea şi dezvoltarea tinerilor ţării. Exprimarea mulţumirii, a recunoştinţei tinerilor din România socialistă faţă de această preocupare a lui Nicolae Ceauşescu era reliefată în timpul manifestaţiei prin redarea simbolică a diferitelor aspecte pozitive din viaţa şi activitatea lor, prin ilustrarea implicării acestora în promovarea uneia sau alteia din iniţiativele externe româneşti (de exemplu, marcarea Anului Internaţional al Tineretului[37]) sau prin gestul copiilor care ofereau flori cuplului prezidenţial român.

Apariţia agricultorilor în cadrul manifestărilor prilejuite de aniversarea zilei de 23 august a avut loc încă din 1981, odată cu crearea unui noi unităţi administrative a Bucureştiului, Sectorul Agricol Ilfov şi anticipând lansarea a ceea ce se va numi *Noua Revoluţie Agrară*, la sfârşitul aceluiaşi an. În următorii ani, reprezentanţii acestui nou sector al Capitalei vor defila purtând *„snopi cu spice şi coşuri cu roadele livezilor şi viilor”* şi pancarte cu rezultatele record obţinute în producţia agricolă ca rezultat al aplicării principiilor Noii Revoluţii Agrare[38]. Evident această modificare în structura tematică a demonstraţiei de ziua naţională a României evidenţia schimbarea obiectivelor economice ale regimului comunist de la Bucureşti. Dornic de a-şi achita în termenul cel mai scurt datoria sa externă, dar şi pentru a-şi asigura lichidităţile valutare necesare acoperirii deficitului de materii prime necesar industriei, Nicolae Ceauşescu s-a bazat pe exportul masiv de produse din sectorul agricol.

Cu prilejul desfăşurării manifestărilor de pe Stadionul „23 August”, sublinierea acestei unităţi dintre popor şi liderul său suprem, Nicolae Ceauşescu, era sugerată prin rostirea de către toţi participanţii la spectacolul festiv, în calitatea lor de reprezentaţi ai tuturor categoriilor socio-profesionale din ţară, a unui solemn *„legământ de a înfăptui neabătut hotărârile Congresului al XIII-lea al PCR, de a fi strâns uniţi în jurul partidului, al secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu”*[39], deci o unitate legitimată de necesitatea construirii socialismului în România pe liniile trasate de ultimul for superior al partidului, opera constructivă a cărei materializare nu putea fi garantată fără prezenţa lui Nicolae Ceauşescu la conducerea partidului. Din această perspectivă poate fi explicată şi transformarea episodică a demonstraţiei de la 23 August, în anii 1980, într-o veritabilă tribună electorală, prilej cu care manifestanţii susţineau prin scandarea sau purtarea unor pancarte cu lozinci realegerea lui Nicolae Ceauşescu la proximul congres al partidului: *Ceauşescu reales la al XII-lea Congres!*[40] sau *Ceauşescu reales la al XIV-lea Congres!*[41].

---

[35] „Ideea – flamură deasupra coloanelor sărbătoreşti ale lui 23 August <Epoca Ceauşescu, epocă de măreţie pentru a noastră României>”, *Scânteia*, an LV, nr. 13376, 25 august 1985, pp.2-3.

[36] „Marea adunare populară festivă şi spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August>”, *Scânteia*, an LVI, nr. 13685, 22 august 1986, p.3.

[37] „Ideea – flamură deasupra coloanelor sărbătoreşti ale lui 23 August <Epoca Ceauşescu, epocă de măreţie pentru a noastră României>”, *Scânteia*, an LV, nr. 13376, 25 august 1985, p.3.

[38] „Grandioasa coloană a muncii eroice, a conştiinţei socialiste, a faptei pentru ţară ”, Scânteia, an LII, nr. 1242, 25 august 1982, p.2.

[39] „Marea adunare populară festivă şi spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August>”, *Scânteia*, an LVI, nr. 13685, 22 august 1986, p.3.

În cadrul festivităţilor organizate cu prilejul zilei naţionale a României, materiale de propagandă vizuală au fost, de asemenea, folosite pentru promovarea diferitelor aspecte ale activităţii interne şi externe desfăşurate de Nicolae Ceauşescu, integrate ca părţi ale cultului său. Astfel, în 1972, apariţia pancartei cu lozinca „*Cincinalul în patru ani jumate*"[42] sublinia hotărârea manifestanţilor, în calitatea lor de reprezentanţi ai oamenilor muncii din întreaga ţara, de a duce la îndeplinire noua propunere formulată de Nicolae Ceauşescu sau implicarea liderului comunist român în dezvoltarea impetuoasă a economiei naţionale era sugerată de aşezarea unei fotografii a acestuia în timpul unei vizite de lucru în paralel cu o hartă a patriei „*în plină efervescentă înnoire*"[43].

Un loc central în cadrul efortului de prezentare a activităţii desfăşurate de liderul comunist român pe plan extern l-a ocupat, începând cu anii 1980, acţiunile sale consacrate edificării păcii mondiale. De exemplu, în timpul desfăşurării demonstraţiei cu prilejul zilei de 23 August în anul 1981, au fost eliberate către cer două imense eşarfe roşii, prima avea înscris cuvântul „*Pace*", iar cealaltă numele lui Nicolae Ceauşescu, ambele aşezate într-o „*simbolică şi sugestivă îngemănare, ca un mesaj luminos ce exprimă gândurile şi simţămintele unui întreg popor*"[44]. De asemenea, o serie de pancarte purtate de demonstranţi reconstituiau din punct de vedere numeric numeroasele contacte oficiale externe ale liderului comunist român[45], prezentate de presa scrisă a vremii ca fiind "*istorice soli de pace, prietenie şi colaborare*"[46].

În cadrul spectacolelor omagiale organizate de marele stadion bucureştean, evidenţierea imaginii lui Nicolae Ceauşescu de *campion / erou al păcii mondiale* se făcea prin îmbinarea compoziţiilor lirice şi muzicale cu amplele mişcări coregrafice care făceau să apără la tribuna a II-a portretul acestuia şi lozinci pe tema păcii. De exemplu, în secţiunea tematică dedicată Anului Internaţional al Păcii, la tribuna din faţa celei oficiale a apărut prin efortul celor implicaţi în realizarea programului artistic, portretul lui Ceauşescu, urmat de lozinca *Ceauşescu-România, pacea şi prietenia!*, în paralel fiind recitate următoarele versuri omagiale: „*E Nicolae Ceauşescu suprem simbol de pace/ Prin care România un nobil ţel îşi face/ De a se rosti de-a pururi, solemn al păcii grai/Pe acest tărâm de glorii, de mioritic plai!*"[47]. În anul 1988, momentul coregrafic „*simbolizând năzuinţa de pace a poporului român*" era completat cu intonarea unor creaţii muzicale pe tema păcii („*Hora păcii*" şi „*Ceauşescu-Pace*") şi cu apariţia la tribuna a doua a portretului lui Nicolae Ceauşescu, încadrat de cuvintele „*Marele erou al păcii*"[48].

Un loc privilegiat în cadrul desfăşurării tematice a demonstraţiei de la 23 August a fost ocupat de evidenţierea materializării iniţiativelor lui Nicolae Ceauşescu în alte domenii decât cel politic sau economic. Începând cu anul 1977 şi până în 1989, reprezentanţii mişcării de masă din domeniul cultural-artistic reprezentată de Festivalul „Cântarea României" şi din domeniul sportiv ilustrată de competiţia naţională „Daciada" au fost nelipsiţi, demonstrându-şi talentul şi măiestria nu doar cu prilejul competiţiilor internaţionale de profil, ci şi în cadrul programelor festive dedicate zilei naţionale a României.

Consumarea momentul final al demonstraţiei organizate cu prilejul zilei de 23 August punea în evidenţă „naţionalizarea" acestei sărbători ca un pas intermediar spre instrumentalizarea ei în vederea promovării cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu. Dacă până în anul 1972 inclusiv, la terminarea defilării era intonat

---

[40] „Marea demonstraţie a oamenilor muncii şi parada militară din Capitală", *Scânteia*, an LIV, nr. 13064, 25 august 1984, p.2.

[41] „Grandioasa demonstraţie din Capitală cu prilejul sărbătorii noastre naţionale", *Scânteia*, an LIX, nr.14623, 25 august 1989, p.1.

[42] „Cinstire patrie socialiste, partidului conducător", *Scânteia*, an XLII, nr. 9249, 25 august 1972, p.2.

[43] „Ţara întreagă a sărbătorit a XXX-a aniversare a eliberării", *Scânteia*, an XLIV, nr. 9954, 23 august 1974, p.2.

[44] „Ţara şi-a cinstit izbânzile prezentului, ţara îşi construieşte cu încredere viitorul", *Scânteia*, an LI, nr. 12132, 25 august 1981, p.3.

[45] A se mai vedea, de exemplu, „Grandioasa coloană a muncii eroice, a conştiinţei socialiste, a faptei pentru ţară", *Scânteia*, an 1242, 25 august 1982, p.3; „Marea demonstraţie din Piaţa Aviatorilor", *Scânteia*, an LV, 25 august 1985, p.3.

[46] Ion Mărgineanu, "Politica externă a României socialiste", *România Literară*, an XXI, nr.4, 21 ianuarie 1988, p.24.

[47] „Marea adunare populară festivă şi spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August>", *Scânteia*, an LVI, nr. 13685, 22 august 1986, p.3.

[48] Comunicat Agerpres, „Omagiu conducătorului iubit, partidului, patriei socialiste. Spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August>", *Scânteia*, an LVIII, nr. 14310, 21 august 1988, p.2.

„Internaţionala”, ulterior locul ei va fi luat de imnul naţional *„Trei culori”* (1974). În anul 1977, intonarea imnului de stat va fi urmată de compoziţia muzicală omagială *„Partidul, Ceauşescu, România”*. În anii 1980, imnul Frontului Democraţiei şi Unităţii Sociale, *„E scris pe tricolor unire”* va fi constant prezentat la sfârşitul festivităţilor, uneori alături de alte compoziţii muzicale (de exemplu, în 1982 *„Partidul, Ceauşescu, România”* şi *„Hora păcii”*, care reprezenta transpunerea pe linia melodică a cântecului *„Hora unirii”* a versurilor prezentate de Nicolae Ceauşescu în cursul discursului său din cadrul adunării populare din Bucureşti din 5 decembrie 1981, care marca punctul final al primei mari campanii româneşti pentru pace)[49].

The 23 August Demonstration: from a Political Rally to a Religious Cult Event (1965-1989)

(Summary)

Our article illustrates the way in which the 23rd August manifestation has gradually been transformed into an instrument of promoting the Nicolae Ceausescu's cult of personality, taking into consideration the evolution of the organizational elements and the content of the propagandistic material used. The analysis emphasizes on one part, the thematic diversification and organizational sophistication of the cultic elements and on the other side, the gradual process of including them during this manifestation.

---

[49] „Grandioasa coloană a muncii eroice, a conştiinţei socialiste, a faptei pentru ţară”, *Scânteia*, an LII, nr. 1242, 25 august 1982, p.5.